

KONTORTID: 9—12 og 2—4. — LØRDAG: 9—1.

Spar i Byens Sparekasse

NØRREGADE 32.

•

»Mange Bække smaa - gør en stor Aa.«
Disse Ord gælder ogsaa for dem, der vil opspare en Kapital. Det er den regelmæssige, systematiske Opsparing, der giver et *S T O R T* Resultat. —

•

Byens Sparekasse modtager et hvilket som helst Beløb til Forrentning paa gunstigste Vilkaar.

•

Haderslev Bys Spare- og Laanekasse
Nørregade 32. (Med Kommunegaranti). Telefon 355.

ALMANAK FOR NORDSLESVIG

1939

73. AARGANG

A/S MODERSMAALET'S FORLAG
TRYKT I A/S MODERSMAALET'S TRYKKERI - HADERSLEV

MOTORVOGNES KENDINGSBOGSTAVER

Amtsbogstaver :

K	Byen København	O	Svendborg	Amt
A	Københavns Amt	P	Hjørring	—
B	Frederiksborg Amt	S	Thisted	—
C	Holbæk —	T	Viborg	—
D	Haderslev —	U	Aalborg	—
E	Sorø —	V	Randers	—
H	Præstø —	X	Aarhus	—
J	Bornholm —	Y	Vejle	—
L	Maribo —	Z	Ribe	—
M	Odense —	Æ	Als — Tønder	—
N	Aabenraa-Sønderborg A.	Ø	Ringkøbing	—

Nationalitet :

DK	Danmark	S	Sverrig
D	Tyskland	CH	Schweiz
B	Belgien	LR	Letland
E	Spanien	LT	Litauen
US	Forenede Stater i Amerika	L	Luxembourg
F	Frankrig	CS	Czekoslovakiet
GB	Storbritannien	DA	Danzig
GR	Grækenland	EW	Estland
H	Ungarn	SF	Finland
I	Italien	SE	Irland
MC	Monaco	SHS	Jugoslavien
NL	Holland	N	Norge
BC	Bulgarien	PL	Polen
P	Portugal	SV	Sovjetunionen
RM	Rumænien	TR	Tyrkiet
SB	Serbien		

Særlige Kendetegn :

Hvidt Kryds paa sort Bund betegner Bivejsvogn Vægt indtil 1600 kg

Blaat Kors under Nummerpladen er Amtsvejvæsenets Personale, Læger, Dyr læger, Jordemødre og Politi i Funktion.

Mørkeblaa Cirkel paa hvidt Skilt giver Ret til Kørsel paa Strandvejen, naar saadan Kørsel ellers er forbudt.

Grøn Cirkel paa hvidt Skilt betegner elektrisk Vogn.

C. D. = Corps Diplomatique.

P = Presse.

I russisk Krigsfangenskab.

En sønderjysk Landstormsmand fortæller.

Ved H. M.

I de Skildringer af personlige Oplevelser, der foreligger fra Sønderjyders Deltagelse i Verdenskrigen, er det langt overvejende Vestfronten, der fortælles om. Her fandt Krigens mest forbitrede Kampe Sted, men ogsaa paa den langt mere vidtstrakte Østfront, hvor paa Central-Magternes Side i særlig Grad Østrig-Ungarn havde sin Opgave, udkæmpedes flere Gange haarde Slag. Et af de største af disse var den store russiske Offensiv, der Foraaret 1916, kort efter det mægtige tyske Angreb paa Verdun, blev iværksat for at fremtvinge en Standsning af de tyske Troppekoncentrationer mod Vest og dermed en Forringelse af de tyske Troppers Stødkraft i dette Frontudsnit.

Denne Hensigt naaede sit Maal. De østrigsk-ungarske Tropper i Galizien og Volhynien, hvor det russiske Angreb under General Brusilov førtes, viste sig for svage til at modstaa det russiske Fremstød; de blev overalt og under store Tab slaaet tilbage. Alene Antallet af Krigsfanger, Russerne tog under disse Operationer, er opgjort til 600 000 Mand.

I dette Kæmpeslag blev mange tyske Tropper sat ind for at hjælpe deres østrigsk-ungarske Forbunds-fæller, og mange Sønderjyder kom i Løbet af Sommeren til at deltage i disse Kampe. Det er om sin Tilfangetagelse her, Gaardejer Jens Henriksen, Stenderup ved Rødding, i det følgende fortæller som Indledning til sine Oplevelser som Krigsfange i Rusland.

Men har Kampene paa den russiske Front som Helhed været mindre blodige end paa Vestfronten, og det var jo ikke mod Øst Krigens Udfald blev afgjort, har Soldaterne til Gengæld her maattet døje den russiske Vinter i hele dens Barskhed, og de Soldater, for hvem Krigen endte i Fangenskab, har maattet friste en langt haardere og langt mere usikker Skæbne, end Tilfældet blev for Krigsfanger i andre Lande.

At dette sidste i høj Grad var Tilfældet og ikke mindst ved den Maade, hvorpaa den bolschevikiske Revolution greb ind i mange Krigsfangers Tilværelse, derom giver efterfølgende Skildring et drastisk Indtryk.

Da jeg paa Generalsessionen i Gram i 1909 erklæredes for uegnet til Militærtjeneste og blev overskrevet til »Landsturm ohne Waffe«, havde jeg ikke ventet, at Soldaterlivet nogensinde skulde blive aktuelt for mig. Og det regnede jeg heller ikke med, da i 1914 Verdenskrigen udbrød. Jeg sad da lunt og godt hjemme paa min Fædrengaard, som jeg efter min Faders pludselige Død ved et Ulykkestilfælde overtog i 1913, og kort efter, i Foraaret 1914, havde jeg holdt Bryllup.

Ved Krigens Udbrud var de unge Reservister straks blevet indkaldt, og vi fulgte dem med Vemod paa deres Vej til Fronten. Snart indtraf tunge Budskaber derude fra om de første Faldne, Venner og Bekendte, der var blevet vor Landsdels smertelige Ofre for en Sag, de var fyldt af Modvilje for. Mens Krigen gik sin ødelæggende Gang ude paa Fronterne, stod jeg personlig udenfor. De ældre Reservister indkaldtes og sendtes ud i Skyttegravene, de helt unge Aargange maatte møde til Uddannelse og sammen med dem de ikke uddannede Landstormsfolk.

Mig kom der ikke Ordre til; dette forekom mig mærkeligt; men jeg havde jo Tid til at vente. Det viste sig senere, at Grunden til min »Forbigaaelse« skyldtes, at jeg paa en mig selv uforklarlig Maade var gledet ud af Bezirskkommandoens Lister. Man savnede mig aabenbart ikke, men »venlige« Mennesker herhjemme, der maa have ment, at jeg ogsaa kunde have godt af en Omgang Krig, gjorde

Bezirskkommandoen opmærksom paa Forholdet, og saa kom ogsaa jeg paa Tur.

Det skete ret hovedkulds. En Dag i Foraaret 1915 kom der Ordre til, at jeg skulde møde paa Session i Haderslev;

Gaardejer Jens Henriksen,
Stenderup ved Rødding.

jeg blev taget til Infanterist og tildeltes Infanteri-Regiment 85. Nu var der øjensynligt ingen Tid at spille; endnu samme Dag blev jeg sammen med flere Landsmænd, der ogsaa var blevet taget, sendt sydpaa direkte fra Ha-

derslev, og den følgende Morgen stillede vi paa Kasernen i Rendsborg. Jeg naaede det altsaa alligevel, lærte Eksercits og at marchere med de tyske Batailloner. Efter et kort Ophold i Rendsborg blev jeg flyttet til Neumünster, og den sidste militære Afpudsning fik jeg i Nortorf.

Her havde vi det egentligt ret gemytligt. Mange af os boede privat i et Hotel og sørgede selv for Forplejningen. Det var jo ikke Tjeneste altsammen, og ved Siden af denne, kunde der nok blive Lejlighed til at dyrke private Interesser. Sammen med afdøde Handelsmand H a n s M i c h a e l H a n s e n, Rejsby, drev jeg nogen Hestehandel, og det ernærede vi os godt ved.

Inden jeg skulde til Fronten, vilde jeg gerne hjem og besøge min Familie; men Feldwebelen, der ikke hørte til mine særlige Venner, vilde ikke anbefale min Ansøgning, og dermed var enhver Udsigt dertil udelukket. Men saa, en skønne Dag, uden at jeg forøvrigt anede noget derom, var min Hustru rejst til Nortorf og stillede ved Kompagniet for at udvirke en Orlov for mig. Hun maatte imidlertid frembringe sit Ønske for Bataillonsføreren, der boede i Neumünster; her fik hun straks Foretræde, opnaaede Orlov for mig, og den følgende Morgen kunde jeg rejse hjem. Senere forsøgte flere af mine Kammerater at faa Konerne til at tale deres Sag hos Majoren, naar det gjaldt Orlov; men det lykkedes kun denne ene Gang.

Der var Høsttravlhed de to Uger, jeg fik Lov at opholde mig hjemme, og Dagene gik hurtigt. Da jeg kom tilbage til mit Kompagni, var det sendt til Fronten; jeg havde saaledes slaaet to Fluor med ét Smæk og var glad for at have faaet Udsættelse med at komme ud.

Det varede dog ikke ret længe, inden jeg blev tildelt en Transport, der skulde til Fronten. Lige forinden fik jeg en Søndagsorlov, men grundet paa, at Kompagniet nærede Frygt for, at jeg skulde gaa over Grænsen, maatte jeg ikke rejse helt hjem. Jeg traf saa min Kone i hendes Hjem i Vester Sottrup. Da jeg naaede tilbage til Kompagniet, var min Orlov overskredet med et Par Timer, og det blev der lavet et helt Postyr af. Jeg blev afhentet paa Banegaarden af en Underofficer og 2 Mand, som med opplantet Bajonet førte mig til Kasernen. Det saa ikke allerbedst ud for mig; man kaldte mig Desertør, og den føl-

gende Dag blev jeg til Spot og Spe ført frem foran Kompagniet, hvor Kaptajnen holdt en skrap Tale til mig. Jeg skulde »rechtswegen« have været puttet i Arresten, sagde han, men da det nu gik til Fronten, vilde han lade Naade gaa for Ret og lade mig slippe. I mit stille Sind stod jeg og ønskede, at jeg maatte blive sat fast og dermed blive, hvor jeg var.

Men nu var jeg blevet »benaadet« og maatte afsted. Det var i Oktober 1915, at min Transport gik af til Østfronten. I Königsberg tildeltes jeg Reserve-Infanteri-Regiment 18, et rent østprøjsisk Regiment, i hvilket der kun var ganske faa Sønderjyder.

Her fra blev vi sendt til Skyttegravene i Omegnen af Vilna. Det var et temmelig uroligt Sted, og navnlig lavede Kosakkerne os mange Kvaler. Stillingen var ret ofte udsat for Angreb, og vi led betydelige Tab. Naar det havde tyndet for meget ud i Rækkerne, fik vi Forstærkning, og paa den Maade holdt vi Stillingen Vinteren igennem. Det var en kold og trist Egn, men jeg klarede disse Maaneder uden Sygdom og Saar og opnaaede engang at faa Orlov.

Taget til Fange.

Hen paa Sommeren 1916 blev Regimentet flyttet til Galizien, hvor Russerne under General Brusilow udførte et voldsomt Angreb, der strakte sig over mange Uger og omfattede et stort Udsnit af Fronten. Østrigerne blev slaaet tilbage og led frygtelige Tab af Døde og Fanger, hvis Antal beløb sig til Hundre tusinder. Rundt omkring fra blev der sendt Forstærkning til det haardt truede Frontafsnit, og under Kampene her i Nærheden af Kowel blev jeg, sammen med hvad der endnu var i Behold af Kompagniet, taget til Fange den 31. August 1916.

Vort Kompagni havde besat en Skyttegrav i forreste Linie, og til venstre for os stod et østrigsk Regiment. Fra tidlig Morgen beskød det russiske Artilleri med stor Heflighed vore Stillinger; det tyske Artilleri gav det ikke noget efter, men uanfægtet deraf gik Russerne over Middag frem til Angreb. Dets Infanteri stormede vore Grave, vi forsvarede os det bedste, vi havde lært; men Artilleriet

havde tilføjet os store Tab og mange Steder næsten jævnet Skyttegravene, saa det var en haard Opgave.

Til venstre for os saa vi store Flokke af Soldater; som i fuldt Løb satte afsted over mod de russiske Linier; vi troede, at det var Russerne, der efter et mislykket Angreb paa de østrigske Stillinger allerede trak sig tilbage; men det viste sig hurtigt, at Sammenhængen var en anden, og at det var Østrigerne, der, saa hurtigt Benene kunde bære dem, løb over til Russerne. Kort efter havde vi nemlig det russiske Infanteri i Ryggen, og kun Overgivelse kunde frelse vort Liv. Enkelte af de tyske Soldater og navnlig nogle Officerer, der ikke vilde i Fangenskab, sprang op af Graven og søgte at redde sig ved Flugt; men de blev uden Undtagelse knaldet ned.

Da Situationen var saa vidt afklaret, maatte vi kaste Vaabene fra os; vi blev derefter purret ud af Skyttegraven, og Russerne gjorde Tegn til os om at løbe over i deres Stillinger. I Skyndingen havde jeg ved Overgivelsen glemt at skille mig ved Bæltet med Patronaskerne og Sidegeværet, og det kunde nær være kommet mig dyrt at staa. En hidsig Russer gjorde mig med Revolveren energisk opmærksom paa min Forsømmelse, og det kan nok være, at jeg i en Fart fik »abgeschnallt«. Angrebet havde strakt sig over et stort Omraade, overalt var Russerne gaaet frem og havde taget Bunker af Østrigere og Tyskere til Fange.

Paa russisk Side blev Krigsfangerne samlet, og vi blev tillige indgaaende visiteret, hvorved jeg og mange flere mistede baade Ure og Tegnebøger. Fra Samlepladsen i en sammenskudt By, hvor vi laa under aaben Himmel og næsten hverken fik vaadt eller tørt, blev vi efter nogle Dages Forløb under Kosakeskorte ført tilbage til en mange Mile mod Øst beliggende Jernbanestation. Denne March strakte sig over flere Dage og var overordentlig anstrengende. Mange kunde ikke følge Trop; men dem red Kosakkerne ind paa med deres smaa hidsige Heste, og af og til vankede der en Snert ned over Ryggen paa de mest udasede og forkomne Krigsfanger, der majsommeligt slæbte sig afsted. Naar nogen faldt af, lod man roligt vedkommende ligge; hvad der senere er hændet disse Stakler, har jeg aldrig faaet at vide.

Entlassungsschein Nr. 940
der Entlassungsanstalt

Nr. 2539. *Molodetschno* der 10. August 1917

in für Bahnreise des *Gruppen II*

Dienstgrad *Landsk.*
Name: *Henrichsen*

Truppenteil: *mit Grupp.* Komp. *Grupp.* Batt. *Grupp.* Nr. *Grupp.*

über die am (Tag) *2.* (Monat) *August* 1917

stattgehabte Entlassung durch

Name: *Wilke*
Dienstgrad: *Grupp.*
Truppenteil: *Kr. Kr. Abt. W. Gruppel 2.*

Sant Kontrollabschnitt für den Betrieb und Bescheinigung verantwortlich

Name: *Dr. Brockmann*
Dienstgrad: *Oberstl. R.*
Truppenteil: *Kr. Kr. Abt. 60 Gruppel 2.*

Ogsaa en Legitimation.
Jens Henriksens Afslusningsattest fra Udvekslingslejren
i Molodetschno.

Endelig naaede vi frem til Jernbanen og blev derfra i første Omgang transporteret til Dalicza ved Kiev, hvor der fandtes en stor Samlelejr. Iblant dens sikkert langt over tusinde Krigsfanger blev jeg en Dag, da jeg

gik hen over Lejrpladsen, tiltalt med et: »Hvad skam, Jens, er Du ogsaa her.« Det var mit Sognebarn, Smedemester Jes Ravn, Øster Lindet, der, Guderne maa vide hvordan, ogsaa var havnet paa dette Sted, efter at han under den sidste Tids Kampe i Galizien ligesom jeg var blevet taget til Fange. Han var ankommet til Lejren et Par Dage før mig.

Han førte mig sammen med en hel Snæs Landsmænd, der havde fundet hinanden her. Overrasket og glad sluttede jeg mig naturligvis til dem. De var ved godt Mod trods hele Elendigheden og regnede med en bedre Behandling af Sønderjyderne, hvilket der saa vist kunde være al Anledning til at ønske. Jeg blev hurtigt sat ind i vor Stilling af Jes Ravn, der fortalte, at da han var ankommet til Lejren, var han blevet opmærksom paa en helt ung Sønderjyde, der holdt sig stift i Hælene paa en Mand, hvis Kasket vidnede om, at han betød noget i Lejren. Det var en Elsasser, der var i Gang med at faa sine Landsmænd skilt fra den tyske og østrigske Flok, og Sønderjyden var Hans Christiansen fra Toftlund, der uden at vige fra Elsasseren søgte at gøre ham begribelig, at han var fra Nordslesvig og var Dansker, og at han som Følge deraf ikke vilde være sammen med Tyskerne.

Det maa Elsasseren have syntes, at der var Ræson i; det viste sig forøvrigt, at han ikke var ukendt med, at der fandtes et slesvigsk Spørgsmaal; han tog sig ogsaa af Nordslesvigerne Sag og fik hos Lejrkommandanten, som han maa have haft nær Forbindelse med, udvirket, at ogsaa Nordslesvigerne skulde skilles fra. Naar Fangerne derefter blev stillet op lød Ordren: »Elsass-Lothringere og Nordslesvigere: rechts heraus!«

Det gik meget snildt, sluttede Jes Ravn sin Beretning. Meningen var, at vi skulde have været sammen med de elsass-lothringske Krigsfanger; men da Antallet af disse efterhaanden blev for stort, henvistes vi til en særlig Barak. Vi vidste, at der allerede den Gang fandtes en sønderjysk Krigsfangelejr i Rusland, og det gjorde vi Elsasseren opmærksom paa. Han gjorde sig de yderste Anstrengelser for at faa os derhen, men det lykkedes ikke. Russerne vidste nok, at der var en saadan Lejr, men de anede ikke, hvor den laa og kunde saa ikke gøre mere

ved Sagen. Men de lovede, at de ved Krigsfangernes Videretransport fra Dolicza, naar Lejren skulde rømmes, vilde drage Omsorg for, at vi skulde komme til et godt Sted.

Paa Vej mod Sibirien.

Efter kun et Par Dages Ophold i Samlelejren kom hele Flokken af Sønderjyder, der var vokset til 25, med en Transport paa 4—500 Fanger. Vi blev stuvet ind i Godsvogne, 40 Mand i hver Vogn, og saa begyndte en Banerejse, der strakte sig over ca. 3 Uger. Toget holdt mere, end det var i Bevægelse; vi holdt i en Uendelighed, undertiden en hel Dag eller mere paa en og samme Station. Transporterne til Fronten syntes at have Forkørselsret. Kun naar det gav lidt at spise — mest tørt Brød eller en Slags Boghvedegrød og tørret Fisk, som vi skyllede ned med en Slurk Vand — fik vi Lov at komme ud og røre Benene. Ellers maatte vi i alle disse Uger opholde os inde i Vognene, hvor vi laa paa Gulvet hulter til bulter over hinanden, idet Bænke eller Sæder naturligvis var en Komfort, der ikke forefandtes.

Nogen Lystrejse var Turen langt fra; vi blev jo længere jo mere forkomne og ømme i Kroppen, alt imens Tanker om et muligt Krigsfangenskab i Sibirien og Forestillinger om tragiske Menneskeskæbner, der knyttede sig til dette fjerne, forladte Land, lagde en knugende Spænding over vore Sind. Humøret stod paa Nul. Hvor langt Russerne agtede at føre os hen, anede vi intet om, og det gjorde ej heller Vagtmændene, hvoraf der var en i hver Vogn. Vi forstod bare, at Toget, mens Ugerne gik, førte os først nordpaa og senere østpaa stadig længere og længere ind i dette vidtstrakte fremmede Land, hvis triste, tarvelige Bebyggelser og Byer samt snavsede og tit pjaltede Beboere hurtigt mistede Nyhedens Interesse for os.

Vi passerede en Mængde store Floder, Dnjepr, Volga og mange flere, og store Byer, bl. a. Moskva, Jaroslavl, Vjatka, og naaede sluttelig frem til en Egn ikke ret langt fra den sibiriske Grænse, hvor vi den 3. Oktober steg ud af Toget i Perm, i Gouvernementet af samme Navn, hvis Østgrænse dannes af Uralbjergene. I Perm blev Sønderjyderne sammen med nogle flere, ialt godt 40 Mand, skilt fra og sendtes med det

samme med Skib ad Floden Kama sydpaa til Sarapul, medens den store Flok kom til at arbejde i en Ammunitionsfabrik i Volkinski, ca. en Dagsrejse Nord for vort Bestemmelsessted.

Sarapul, der ligger i Gouvernementet Vjatka, er en By paa ca. 25 000 Indbyggere og ligger ved Kama, en stor Biflod til Volga. Byen havde en Del Fabrikationsvirksomhed, navnlig med Tilvirkning af Læder, og en ret betydelig Eksport af Korn og af Træ fra Omegnens store Skove.

Ankommet til Sarapul blev vi færget over til Kamas østlige Bred, hvor der fandtes Skove i mægtig Udstrækning. I Udkanten af Skoven, i nogle Kilometers Afstand fra Floden, fik vi anvist to smaa Hytter eller Barakker til Opholdssted. Det var raat tilhugne Træbygninger og yderst primitivt indrettede. De gav Plads til en Snes Mand hver og laa i nogen Afstand fra hinanden. Ved Siden af hver Barak var der et Køkken.

I den første Tid laa vi paa de nøgne Sovebrikser, der fandtes i Barakkerne; det var et haardt Leje, men senere fik vi dog udleveret noget Halm og flettede Maatter, der brugtes som Madrasser. Til Dyne havde vi, indtil vi fik Pakker hjemme fra, ikke andet end det Tøj, vi stod og gik i — vore Militærkapper var blevet i Skyttegravene — saa der var ikke meget, der mindede om en Seng. Koldt var det allerede, da vi ankom, og meget værre blev det, efterhaanden som Vinteren satte ind; en Temperatur paa minus 40 Grader var ingen Sjældenhed, men det blæste aldrig, og derved mærkede vi ikke Kulden saa stærkt. Midt paa Gulvet i hver Barak stod en Kamin af store Dimensioner, i hvis forslugne Gab der Dag og Nat blev stukket det ene Stykke Favntræ efter det andet. Brændsel var der ingen Knaphed paa, og der var altid lunt inden Døre.

Der blev i de følgende henved to Aar, vi var her, livligt Samkvem mellem de to Skovhytter, vi kom til at bo.

De Sønderjyder, som var samlet her, var følgende:

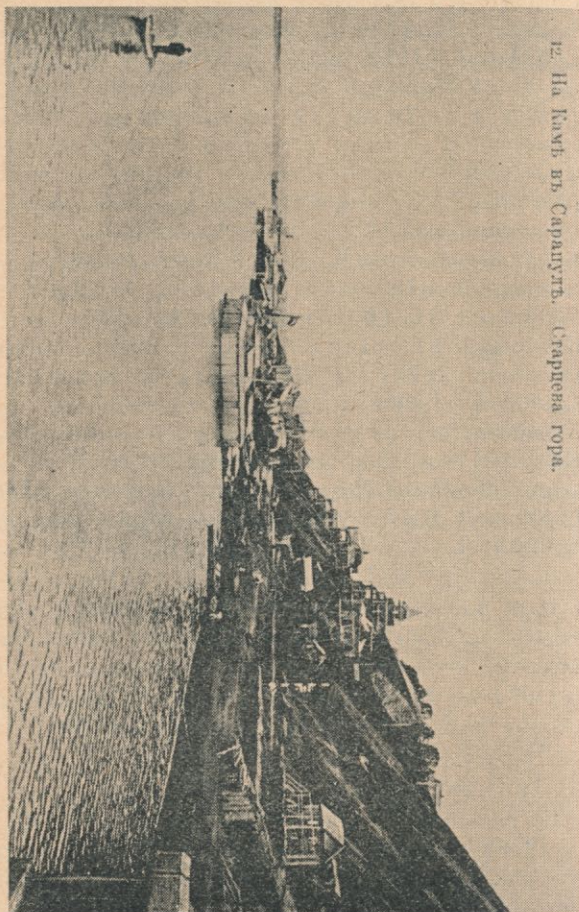
Smedemester Jes Ravn, Øster Lindet.

Landmand Peter Post, Spandet.

Elektriker Hans Hansen, Sønderborg.
Repræsentant Hans Christiansen, Toftlund.
Banearbejder Karl Dickson, Haderslev.
Kriminalbetjent Marius Riis, Haderslev.
Chauffør Hans From, Haderslev.
Købmand Mathias Nørgaard, Tiset.
Landmand Villads Holm, Brøns.
Gaardejer Peter Petersen, Bylderup.
Gaardejer Volquardsen, Emmersbøl.
Gaardejer Thomas Thomsen, Tandslet.
Gaardejer Rasmus Hejsel, Hjordkær.
Landmand Andreas Hokkerup, Graasten.
Landmand Niels Jensen, Spandet.
Landmand Gerhard Ravn, Nørre Hostrup.
Automobilhandler Otto Aabling, Skærbæk.
Landmand Niels Good, Svenstrup, Als.
Landmand Thomsen Skøtt, Skibelund, Gram.
Landmand Nikolai Nikolaisen, Bredevad.
Landmand Andreas Paulsen, Hokkerup.
Arbejdsmand Jørgen Lausen, Aabenraa.
Købmand Marius Drave, Sønderborg.
Gaardejer Jens Henriksen, Stenderup, Rødding.
Landmand Hans Jørgensen, Blans, som døde i Fangenskabet.

I de to Barakker var der foruden os nogle Tyskere og Østrigere, sammen med hvem Kammeratskabet var udmærket. Ved hver Barak var der en Vagtmand, og desuden havde vi i vor Barak blandt de østrigske Krigsfanger en Mand, der kunde Russisk og fungerede som Tolk.

Nu bagefter synes det mærkeligt, at vi overhovedet kunde indordne os under de saa afsondrede og med Hensyn til Levemaade dødsensensformige og trivielle Forhold, vi blev undergivet. Men stærkt forkomne, som vi var af Krigens Spænding og af den lange anstrengende og forfærdelig trættende Rejse, fandt vi os alligevel nogenlunde hurtigt til Rette i den fremmede og uvante Tilværelse, vi var blevet kastet ud i. Hvad vi særlig trængte til i vore omtumlede Forhold, var Ro, og den tør det nok siges, at vi efterhaanden fik til Fuldkommenhed derinde

12. Ha Kuab bb Capanyta. Crapuea ropa.

i de store Skoves tunge, næsten dræbende Stilhed og ved de strengt isolerede Kaar, vi var prisgivet.

De første Dage efter Ankomsten formede sig som nogle haardt tiltrængte Hviledage. Men deraf kunde vi ikke leve; vi blev snart tvunget til at tænke paa Udkommet. Det var nemlig ikke her, som i Krigsfangeleje ellers, at der blev sørget for Forplejning ved Udlevering af Brød- og Kostrationer pr. Dag. Her maatte vi sørge for os selv — det vil sige: vi maatte til at bestille noget og tjene til Livets Ophold.

Hvorledes vi tjente Føden.

Samtlige Krigsfanger med Undtagelse af Kokken og Tolken, der blev hjemme, fik anvist Arbejde i Skoven med Fældning af Træer, som bagefter blev savet, kløvet og sat op i Meterbunker. Det var Akkordarbejde, Værktøj fik vi udleveret, og egentlig var det et rart Arbejde. Vi arbejdede i smaa Hold paa 2—3 Mand; hvert Hold passede sit, og der var ingen til at jage paa. De flittige og dygtige tjente mest; men hver kunde med Hensyn til Levemaade, dog i al Beskedenhed, indrette sig efter Fortjeneste.

Skoven, der bestod af høje, rankvoksne Fyrretræer, ofte af imponerende Størrelse og med spredt voksende Birke iblandt, strakte sig milevidt ind i Landet mod Øst — hvor langt, aner jeg ikke, ingen af os fik nogensinde den østlige Skovrand at se, medens der var dyrket Land i en flere Kilometer bred Bræmme langs Kamafloden mod Vest.

Førsteren, hvis Bolig laa lige ved Siden af Barakken, jeg beboede, viste Træerne ud, der skulde fældes, og saa gik vi i Lag med Arbejdet indenfor den udstrakte Arbejdsplads, vi efterhaanden kom over. Sommetider kunde det næsten gøre en ondt, naar de flotte Stammer med Hvislen i Toppen og efterfulgt af et Brag styrtede til Jorden, mens Ekkoet som et sidste Suk fra disse tavse Kæmper rungede gennem den kirkestille Skov. De smukke Træer var altfor gode og værdifulde til at hugges i Brænde. Men det var nu engang blevet deres Bestemmelse, at de skulde bruges i Kakkellovne og under Dampkedler. Birketræerne fik som oftest Lov at staa.

Seks sonderjyske Krigsfanger fra Sarapul (Marts 1918) i deres ejendommelige russiske Dragter med Pelstrøje og Hue samt Stofviklers om Benene og paa Fødderne russiske Lindebarksko.

Staaende fra venstre:

- Nr. 1 Landmand *Nic. Jensen*, Spandet.
- " 2 *Thomsen Skott*, Skibelund, nu Købmand i Lunds-bæk.
- " 3 Gaardejer *Peter Petersen*, Bylderup.

Siddende fra venstre:

- Nr. 1 Elektriker *Hans Hansen*, Sønderborg.
- " 2 Landmand *Peter Post*, Spandet.
- " 3 Bilhandler *Otto Aabling*, Skærbæk, nu Aabenraa.

Naar vi havde faaet vor Morgenmad, Boghvedegrød, kogt i Vand, med lidt, desværre ogsaa kun meget lidt, Fetalje i, hvortil vi almindeligvis spiste tørt Brød, forøvrigt godt, lyst Brød, rykkede vi ud til Arbejdet. Værktojet blev paa Arbejdspladsen, men hvad hver altid førte med sig, var et Stykke tørt Brød i en Pose og lidt The i en Flaske til et Maaltid derude. Ved Vintertid, naar Frosten var haard, lavede vi Baal i Skoven for at varme os og for at optø Brødet, der var stivfrosset, naar vi efter nogle Timers Arbejde skulde have lidt at styrke os paa.

Vi lavede ikke Dagen særlig lang. Havde vi tjent til Dagen og Vejen drog vi hjem til vort Bo, naar det passede os; men altid i sluttet Flok sammen med Vagtmanden, der ogsaa havde Opsynet med os ved Arbejdet. Aftensmaaltidet bestod som Regel af gule Ærter, der ogsaa var yderst svag med Hensyn til Fedtstof.

Vi fik Løn efter Antal opstablede Meter Træ. I den første Tid var Betalingen 70 Kopek pr. Meter; men efterhaanden som Varepriserne gik i Vejret, steg ogsaa Betalingen. To Mand præsterede gerne 2—3 Meter pr. Dag. Til Sammenligning med Arbejdsfortjenesten skal nævnes, at Brødet i Begyndelsen kostede 5—6 Kopek pr. Pund; men dette, saavel som andre Spisevarer, vi skulde bruge til Køkkenet, steg hurtigt til det dobbelte. Vore Indtægter fulgte efter, og det økonomiske Facit blev altid, at vi ved at indrette os i største Tarvelighed kun kunde faa det til at løbe godt rundt; der blev lidt tilovers til Tobak og slet intet til »Wodka«, som det iøvrigt var os forbudt at nyde. Der blev ikke givet Penge ud til unødvendige Ting, der blev sparet, og jeg for mit Vedkommende lagde nu og da lidt til Side til Hjemrejsen, som vi stadig havde i Tanker, og hvor der maaske kunde blive god Brug for en Spareskilling.

Ved Vintertid blev Træet af Bønderne i Slæder, almindeligvis forspændt med to Heste, der gik i Gaasegang, ført ned til Kama, hvor det oplagredes i mægtige Bunker. Ved Sommertid kørte vi det saa paa Trillebøre over i Skibe og Pramme, der, naar Ladningen var indtaget, fragtede det til Fabrikken, vi arbejdede for. For dette Arbejde, der altid udførtes en Gang om Aaret indenfor et bestemt Tidsrum, gav det ogsaa Akkordbetaling. Mens vi

var beskæftiget ved Floden, indkvarteredes vi i gamle oplagte Pramme, der laa dernede.

Med Ugers Mellemrum blev Bunkerne i Skoven maalt op og stemplet, hvorefter vi fik Afregning for vort Arbejde. Store Summer blev det ikke til, og det var egentlig først, da vi opdagede, at vi kunde snyde Førsteren ved at afsave den stemplede Træstump, der var i hver Bunke, at der rigtig blev Fortjeneste derved. Af vor Løn skulde vi aflevere et nærmere udregnet Beløb til Dækning af de fælles Udgifter til Forplejningen (Brødet dog undtaget), som Tolken og et Par Mand paa Køkkenets Vegne en Gang eller to om Ugen rekvirerede i Sarapul. Der blev foretaget Indkøb i smaa »Skibsladninger«. Vi havde selv en Baad, i hvilken vi roede over Floden, og den var altid godt læsset med Levnedsmidler af forskellig Slags (men da navnlig af Brød, der næsten var vort Hovednæringsmiddel), naar den vendte tilbage fra Byen. Der førte en Landevej lige forbi Barakken, og ad den fragtedes saa Varerne hjem med et Køretøj.

Naar vi havde afregnet med Køkkenet, og hver Mand tillige havde betalt større eller mindre Portioner Brød, han havde modtaget, blev der et Beløb tilovers, som vi, sammen med de Penge, vi sjældne Gange modtog hjemme fra — paa Grund af de usikre Forsendelsesforhold altid smaa Beløb — selv kunde disponere over. Arbejdstøj og Fodtøj var udenfor Akkorden, og selv om det som oftest holdt haardt at faa det udleveret, saa fik vi det alligevel. En Gang maatte vi dog gennem en Strejke kræve vor Ret respekteret; det hjalp med det samme, og Arbejdsstandsningen varede kun en Dag. For de Penge, vi beholdt tilovers, købte vi for det meste lidt Flæsk til Afstegning, Æg, en enkelt Gang en lille Steg eller lidt Suppekød til om Søndagen og forøvrigt Rygevarer. En Søndagsret var ogsaa Brødsuppe tilsat Birkesaft; som vi tappede af Træerne om Foraaret; den gav Brødsuppen en frisk og lidt sødlig Smag; vi nød den med stort Velbehag.

Den første Kok, vi havde i vor Barak, var en østrigsk Medfange. Han blev jo længere jo mere tyk og fed og kunde tilsidst næsten ikke se ud af Øjnene. Dette var mistænkeligt og maatte give os Indtrykket af, at han — og tillige hans Landsmand, Tolken — til Rigelighed for-

synede sig af de sparsomme Fedevarer, som derved kom til at mangle i den fælles Gryde. Efter en lille Lejrrevolte, hvorunder Tolken og Vagtmanden holdt med Kokken,

Smedemester Jes Ravn, Øster Lindet, som Krigsfange.

medens alle vi andre, og da navnlig Sønderjyderne, vilde have ham væk, lykkedes det endelig efter nogen Tids Spænding at faa ham fjernet af Køkkenet.

Han kom saa med paa Arbejde, hvilket vi af Hjertet undte ham. Kort efter blev han alvorligt syg og kom paa Lazarettet, hvor han senere døde. Hans Efterfølger i Køkkenet blev Smedemester Jes Ravn, Øster Lindet, og dette Skifte hjalp straks paa Rationerne. Jes Ravn udførte, som den omhyggelige og paalidelige Mand, han er, Køkkenchefens betroede Hverv til alles Tilfredshed. Han sørgede godt for os, var dygtig til at tale Russisk og forstod at handle med Bønderne, naar de kom forbi undervejs til Torvedagen i Sarapul. Det hændte ikke saa sjældent, at Bønder langvejs fra paa Vej til og fra Markedet overnattede hos os i Barakken.

Af de Sendinger, Breve, Pakker og Penge, der afgik til os hjemme fra, kom Pengene altid sikrest frem. Naar der kom en Anvisning, maatte vi altid selv over til Byen for paa Posthuset at kvittere for rigtig Modtagelse. I den Henseende var Russerne paapasselige, medens der forsvandt Bunker af Breve og Pakker. Ret meget Samkvem med den russiske Befolkning havde vi ikke før hen imod Slutningen af Fangenskabet, efter Revolutionen, da Baandene slappedes noget. De Russere, vi lærte at kende, var flinke og godmodige og kom os aldrig for nær. Jeg var i vor Skovhytte eneste Indehaver af et Lommeur, som jeg under Visitationen efter Tilfangetagelsen havde haft i Baglommen, hvorved det undgik Russernes Opmærksomhed, medens de tog et Armbaandsur, jeg havde paa. Uret gik en Gang i Staa og maatte sendes til Urmager. Jes Ravn afleverede det, men Tolken fandt paa, og ganske sikkert i tyvagtig Hensigt, at han vilde hente det. Han fik det imidlertid ikke udleveret af Urmageren, der erklærede, at han kun vilde udlevere det til den samme Mand, som havde bragt det. Da Jes Ravn noget efter indfandt sig for at hente det, fik han det uden Betænkeligheder tilbage.

De forskellige Vagtmænd, vi havde, var skikkelige Folk, der, og da navnlig i den sidste Tid af Fangenskabet tog sig deres Bevogtningsopgave let. Der var jo heller ikke synderlig Fare for, at vi skulde stikke af, hvorimod det nok kunde være fristende at afbryde Arbejdet og Ensformigheden med et Besøg i Sarapul. Det hændte en Gang, at et Par Kammerater var taget derover paa

egen Haand, dog med Tilladelse af Vagtmanden, der havde givet dem nogle Ærinder med; men de var nær aldrig

Den russiske Krigsfange, en Kurländer, der rømmede fra Hellevad og blev Vagtmand for Sønderlyderne i Sarapul.

kommet tilbage. Under deres Ophold derovre vakte de Opmærksomhed paa Grund af Sproget, Russerne fattede Mistanke til dem, og det endte med, at de blev sat i Ka-

chotten. Vagtmanden blev ganske naturligt urolig, da de ikke vendte tilbage, og gjorde sig allehaande Forestillinger om deres Bortebliven. Den følgende Morgen tog han over for at lede efter dem, og fandt dem saa bag Laas og Slaa. Under strengt Paabud om fremtidig ikke at indlade sig paa den Slags Udskejelser, blev de frigivet.

En russisk Krigsfange, der var flygtet fra Kellevad.

Blandt de Vagtmænd, vi havde, var der pudsigt nok én, der som russisk Krigsfange i Tyskland havde opholdt sig i Nordslesvig og blandt andet havde arbejdet hos daværende Gaardejer Paul Petersen, Hellevad. Han havde ikke været tilfreds med Opholdet paa Gaarden, og sammen med en Kammerat besluttede han derfor at desertere til Danmark; de bestjal deres Husbond for noget civilt Tøj; og Forehavendet lykkedes. Han skildrede sin Flugt under mange Fagter og fortalte, hvorledes de ved Nattetid var rømmet fra Gaarden og var gaaet i Retning af Gram. I Gram Storskov opholdt de sig en Dag, og derfra var de saa gaaet videre ind over Markerne, hvor de nu og da havde skjult sig i Kornskokke, indtil de efter store Besværligheder var kommet over Grænsen ved Skodborg, hvor de gik over Kongeaaen. Det var helt morsomt paa denne Maade at faa en Hilsen hjemme fra; men stort vidste han naturligvis ikke at fortælle.

Dagene gik, den ene nøjagtigt som den anden. Det var en glædesløs Tid, hvis eneste Opmuntring bestod i de Breve, vi fik hjemme fra eller fra Danmark. Ogsaa vi paa vor fjerne Boplads mærkede dog noget til det Hjælpearbejde, Gymnastikdirektør N. H. Rasmussen, København, havde sat i Værk. Naar en af os fik Brev, da var det, som om vi alle fik Brev; vi delte Nyhederne og Efterretningerne, der paa den Maade naaede frem til os, med hinanden. Afskaaret som vi var fra at høre noget om Krigen, og hvorledes den udviklede sig, gik vi med et stadigt Haab om, at den snart maatte være forbi, saa vi kunde komme hjem. Men Tiden gik, og alt syntes lige haabløst. Kammeratskabet var hele Tiden udmærket, og ikke mindst holdt vi Sønderjyder, som var samlet her, godt sammen.

Vi levede under gode og sunde klimatiske Forhold. En Gang imellem kom der en Læge til Barakkerne, men da vi næsten ikke kendte til Sygdom, var det en let Tjeneste for ham; han lod gerne nogle Medikamenter, Draaber og Piller af forskellig Art samt Forbindsager, blive tilbage, og saa kurerede vi selv de Smaaskavanker, der kunde indtræde.

Kun to Gange i de henved 2 Aar, Fangenskabet varede, indtraf der virkelig Sygdom; begge Gange havde den desværre Døden til Følge. I det ene Tilfælde var det vor Landsmand, Hans Jørgensen, Blans, som Vinteren 1917 blev angrebet af Lungebetændelse og døde efter et kort, heftigt Sygeleje. Da Sygdommen var paa det værste, blev han afhentet i Barakken og ført til Sarapul, hvor han indlagdes paa et Hospital. Efter nogle Dages Forløb, fik vi at vide, at han var død og allerede begravet. Han var en flink og god Kammerat, hvis Død greb os alle dybt. Ikke mindst under den afsondrede Tilværelse og de med Hensyn til virkelig Lægehjælp ret tilfældige Forhold, hvorunder vi levede, kunde næppe nogen lade være at tænke paa, hvad der kunde hænde enhver af os, hvis en alvorlig Sygdom skulde indtræffe.

Noget af det smukkeste, vi oplevede, var, naar det blev Vinter, og Sneen faldt. I store, lette Flokke dryssede den i det stille vinterklare Vejr lige ned som hvid, tæt Dun og kunde paa en Dag give Skoven Vinterpræg. Den laa over de høje Trætoppe og hang i Grenene, der gav sig under dens Fylde; vi gik som under et Sneloft, der gav Skoven et endnu stærkere Præg af Stilhed og Højtid. Naar Sneen først kom løs, saa kunde den blive ved at falde Dage i Træk. Sne hobede sig paa Sne, metertykt laa den over det hele, mens Frosten bandt den i et haardt, fast Lag, der gav sig under en skærende, skrigende Lyd, naar vi under vor Gang til Arbejdet spadserede hen over det.

Fra November til April—Maj laa der Sne overalt, men naar Foraaret kom, tøde den brat op og forvandlede paa én Gang Veje og Lavninger til Vandløb, som i stride Strømme og under voldsomt Pres oppe fra banede sig Vej mod Kamafloden, der svulmede under Vaarflommen. Under Tøbruddet, der varede en Uges Tid, var det umuligt

at gaa paa Arbejde, og det samme var Tilfældet i Sommerens varmeste Tid, da vi paa Grund af Hede og Insekter ikke kunde være i Skoven, naar Solen stod højest paa Himlen. Da begyndte Arbejdet meget tidligt om Morgen; hen paa Formiddagen, naar Solen rigtig begyndte at bage, drog vi hjem igen og holdt saa Rast Resten af Dagen.

Efterhaanden som Tiden gik, blev vi lede ved Skovarbejdet og den Kedsommelighed, hvormed Dagene formede sig for os, og da der efter Pastor Jensens Besøg i Lejren i Juni 1918 syntes at være nogen, omend kun svag, Udsigt til at komme afsted, vaagnede Hjemlængslen stærkt i Flokken. Samtalerne mellem os indbyrdes drejede sig da mest om Muligheden for Hjemrejse, og vi drøftede Planer i lange Baner derfor. Men navnlig var vi dog i første Linie optaget af Spørgsmaalet om at komme til den danske Fangelejr i Jurjef-Polski, hvor vi allerede nogen Tid havde vidst, at Pastor Jensen, tidligere Jernved, var.

Den første russiske Revolution, der bragte Keren-ski til Magten, gav kun svage Dønninger til Omraadet, hvor vi var; vi mærkede den kun for saa vidt, som Bevogtningen slappedes; vi fik mere Frihed og kunde herefter gaa frit omkring og ogsaa uden Russerledsagelse tage over til Sarapul saa tit, vi ønskede.

Kærkomment Besøg.

Vinteren 1918 havde jeg meldt mig syg med et daarligt Knæ; det var dog ikke saa meget Skaden i Knæet som Ulyst til at fortsætte Arbejdet i Skoven, der trykkede mig, og samtidig vilde jeg gøre et Forsøg paa som »Invalid« at blive udvekslet med russiske Krigsfanger i Tyskland, hvilken Foranstaltning længe havde været i Gang. Den 22. Februar tog jeg sammen med et Par Kammerater, der vilde prøve samme Mulighed, over til Undersøgelse i den store Krigsfangelejr, der fandtesovre ved Sarapul. Det viste sig dog, at ingen af os var daarligere nok til at komme i Betragtning, hvad angik Hjemsendelse, men da vi jo alligevel fejlede noget, blev vi i Stedet for indlagt paa Lazarettet i Sarapul. Her havde vi det nogenlunde, selv om der altid var Smalhans i Køkkenet.

Jeg var fri Mand og kunde af og til tage over Floden og besøge Kammeraterne i Barakkerne. Især morede det mig at betragte Folkelivet paa Torvedagene. De fandt Sted to Gange om Ugen og var noget for sig.

Mens jeg var paa Lazarettet fik vi Besøg af Pastor N. A. Jensen, der sammen med en Ledsager, en sønderjysk Krigsfange i Jurjef Polski, Lund fra Alslev, ankom paa Besøg i det Haab at faa os alle med til Jurjef Polski. Pastor Jensens Arbejde i hine Dage gik navnlig ud paa at faa de sønderjyske Krigsfanger i Rusland bragt til den sønderjyske Lejr for derefter samlet at føre dem hjem til Danmark. Han vidste, at vi var en Flok i Sarapul og kom nu for at gøre Forsøget paa at faa os med tilbage. Men det lykkedes ikke, og Hjemreisen kom til at forme sig ikke saa lidt mere stilfærdigt, end Tanken paa dette Tidspunkt syntes at være. Enden blev, at vi maatte stjæle os bort, saadan kom det i hvert Fald til at gaa mig.

Sit Besøg i Sarapul skildrer Pastor Jensen iøvrigt selv paa følgende Maade i sin Bog »Ventetider«, i hvilken han har samlet Indtryk fra sine Ophold og sine personlige Oplevelser som Krigsfangepræst først i Frankrig og senere i Rusland. Disse Skildringer er bygget paa Notater, han gjorde paa Stedet, og vil derfor bedre end noget andet give et Indtryk af Situationen, som den var hos os paa dette Tidspunkt, og saaledes som Pastor Jensen oplevede den. Jeg tillader mig derfor her at komplettere, hvad jeg selv har kunnet fortælle, med nogle Uddrag af Pastor Jensens Beretning om sin Rejse til Sarapul, der fandt Sted ved Pinsetid 1918.

»— Det er Lørdag Morgen, vi kommer til Sarapul; før Kl. 11 har vi af en vestphalsk Fange, vi tiltaler paa Torvet, faaet at vide, at han bor i en Barak der i Byen med tre af vore, som paa Grund af Sygdom har opgivet Skovarbejdet. Kl. 1 træffer vi disse tre ved Spisestedet, fælles for alle Sarapuls 2500 Krigsfanger, og inden Aften er vi af dem ført sammen med Flokken i dens Hytte paa Kamas anden Bred, hvor de for Tiden triller Brænde ned i store Lægtene, der skal føre det op til Fabrikens Ovne i Vokinski. Og det var Lørdag Aften; vi kunde altsaa lige netop faa Lov at holde Pinse sammen med dem. Ovre i Byen var der ikke et Værelse at opdrive, hvorfor vi sov

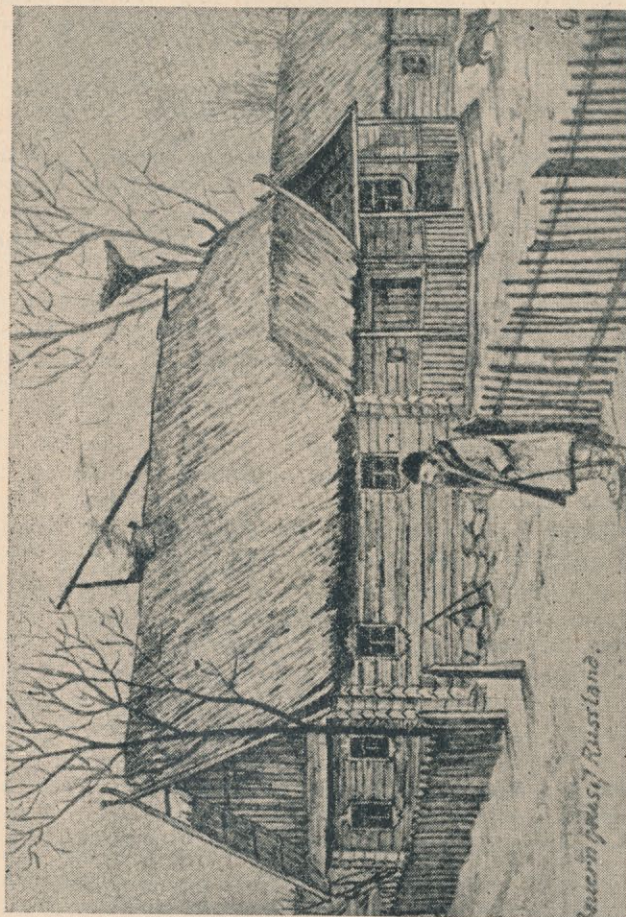
Pinsenat i Skovhytten sammen med vore Landsmænd, liggende paa Træbrikser som deres. Lejet var haardt, Væggetøjet værre, men Flodens Rislen og Drosdens Klukken og Pinsetankers Glæde gjorde dog Sommernatten kort. —

Og hvorledes havde saa disse Sønderjyder det? — Alt hvad deres Tanke nødtes til at dreje sig om, var Arbejde, Penge og Mad. De vidste intet. Vi maatte fortælle dem om Revolutionen i Grækenland, Bagdads og Jerusalems Erobring, Amerikas Krigserklæring og Finlands Frihed. Om Marts-Revolutionen i Petrograd havde de hørt, men — da den ellers ingen Følger fik indenfor deres Synskreds — knapt troet paa den. Derimod troede de paa November-Revolutionen; thi Bolschevikerne forbedrede straks deres Kaar.

Man forstaar let deres Glæde ved at se os to Landsmænd. Det bævrede om Munden paa den første, vi traf. Men Fangelivet havde mærket dem saaledes, at det først og fremmest var Arbejds- og Madspørgsmaal, de kredsede om.

Det blev en herlig Pinsedag. Solen skinnede; det var stille og mere varmt end nogen anden Dag paa Rejsen hidtil. Efter det haarde og kolde Leje paa 4 Stolpers Fjæle, bredt med en Pels, gik jeg en dejlig Morgentur i Skoven for at lade Solen varme min Krop og Pinsen mit Sind. Fuglene sang i Træernes Kroner og legede henad de mosklædte Skovveje. Der er Finker og Vipstjærter, Spætter og Mejsler og de andre Fugle smaa, som tale. Kl. 10 gik vi i samlet Flok ind i Skoven, hvor en græsklædt Lysning, omgivet af Birk, Gran og Bævreasp, blev vor hyggelige Pinsekirke, i hvilken vi sang om den signede Dag og hørte om Pinsens Hjemlandstoner.

Saa gik vi tilbage til Hytten og holdt Middag paa Rugbrød og The og 2 Æg til Mands, som min Fælle og jeg havde købt til dem ovre i Sarapul. Derefter kom Dampen op, og Samtalen med; der var nok at spørge om fra begge Sider. Kl. 3 gik vi atter til Skovs, hvor jeg holdt et Foredrag (i Gaarsdagens Anledning: 18. Maj) om Danskhedens Opvaagnen i Nordslesvig og dens Frugt i Skamlingsbanke-Møderne. Derefter havde vi atter Tid til et Par Timers Samvær, før sidste Færge bragte os til Sarapul. Jeg

Russisk Bondegård.

var saa glad, at jeg nær havde givet mig til at danse (ligesom Pinsesolen, naar den gør Skoven grøn) til en Harmonika paa Færgens Dæk. Det har truffet sig saa, at Pinsedag har været ret mærkelig for mig de sidste 4 Aar, men denne i Aar vil jeg dog nok huske længst og i alt Fald med største Glæde.

Forsøg paa at komme bort.

Hidtil havde vi virkelig i en sjælden Grad haft, hvad Jakob derhjemme i Jurjef ønskede os: Lykke paa Rejsen, fortsætter Pastor Jensen. Men 2. Pinsedag kom der Modvind. Uden just at anse en Rejsetilladelse (for Fangerne) bort fra Sarapul for absolut nødvendig — thi der er megen Frihed nu — vilde vi dog meget gerne have en saadan, det giver mere Tryghed, og de kunde ellers risikere at blive stoppet undervejs. Altsaa gik vi op til rette Vedkommende og viste ham mit Papir, der gav disse Nordslesvigere Tilladelse fra Jurjef til at komme derhen. »Ja, men det Papir er jo fra Sept. 1917, altsaa fra den forrige (Kerenski) Regering«, sagde han. — »Den er en Kopi af en saadan »gammel« Skrivelse, men den er ellers selv kun 8 Dage gammel.« — »Her staar ingen Kopi-Dato.« — Ak nej, det havde Kopisten forsømt! ! »Skal vort Forehavende strande paa saa lidt?« — Beklagende Skuldertræk. — »Ja, men jeg har flere Papirer hjemme, Hotelværtten har faaet dem til vor Tilmelding.« — »Vel, hent dem.« Saa blev det min Rejsefælles Tilladelse til at ledsage mig, der reddede Situationen, for den havde naturligvis en frisk Dato og samme Underskrift som mit Papir. — »Vel, saa skal vi telegrafere til Vjatka efter Tilladelsen.« — »Tak!« Det er nemlig Vjatka Gouvernement, Fangerne sorterer under, skønt deres Arbejdsskov ligger i Perm, et af Græsegouvernementerne til Sibirien. — —

Pastor Jensen fortæller derefter om, hvorledes han efter en Rejse til Volkinski forøger Flokken med yderligere to Sønderjyder, der har arbejdet sammen med tyske og ungarske Fanger nordpaa, og som han fandt i baade legemlig og aandelig stærk forkommen Tilstand, og saa fortsætter han: »Imidlertid gik Dagene for os med Besøgovre hos Flokken, naar den havde Frihed, og med daglig

Forespørgsel om Svar paa Telegrammet. Beständig: »Nej, ikke endnu, men der kommer sikkert et Ja.«

Et Par Ord om dette vort »Ventested«. Sarapul er oprindelig en Straffekoloni, kan maaske derfor godt have Navn fra forviste Jøder. Den ligger meget smukt paa flere Høje og Skrænter langs Kama. Den har stejle Gader baade inde i Byen og navnlig ned til Floden. Det gør ondt i et Jydeherte at se Hestene slæbe lossede Sager op fra Skibene. »De wa Rettens streng faa di sølle Bæste.« Træ- og Stenhuse; flere af de første overordentlig nydeligt og rigt smykkede med Snitværk. Daarlige Gader, Fortove af 3—4 Brædder. Fra Granskoven (med Drosselsang om Aftenen) udenom og ovenover Byen den herligste Udsigt ned over By og Flod og langt over i Perm-Gouvernementets Skove. Sværtede Ruiner flere Steder i Byen fortæller om November-Revolutionen, hvor Bolschevikerne morede sig med at brænde Lagerbygninger; nu er Prisen saa blot blevet des dyrere paa alt for alle!

Paa Kamafloden 6. Juni.

Hvorledes endte saa Ventedagene? Daglig i 12 Dage spurgte vi, om der var Svar paa Telegrammet til Vjatka. Daglig hed det: »Intet Svar!« Saa fik jeg dem til at telegrafere igen. Man kommer nær til Kilderne i saadanne Dage. Og faar man saa alligevel ikke den »Dryp fra Livets Kilde«, man saa inderlig gerne vilde have, ja, da prøves ens Tro. »Du bedst vor Tarv og Trang, o Herre, kender.« — — Saa lod den stedlige Myndighed os forstaa, at den ikke vilde anse det for utilladeligt, om vi forsøgte at rejse paa egen Haand, den kunde kun ikke give Tilladelsen skriftligt.

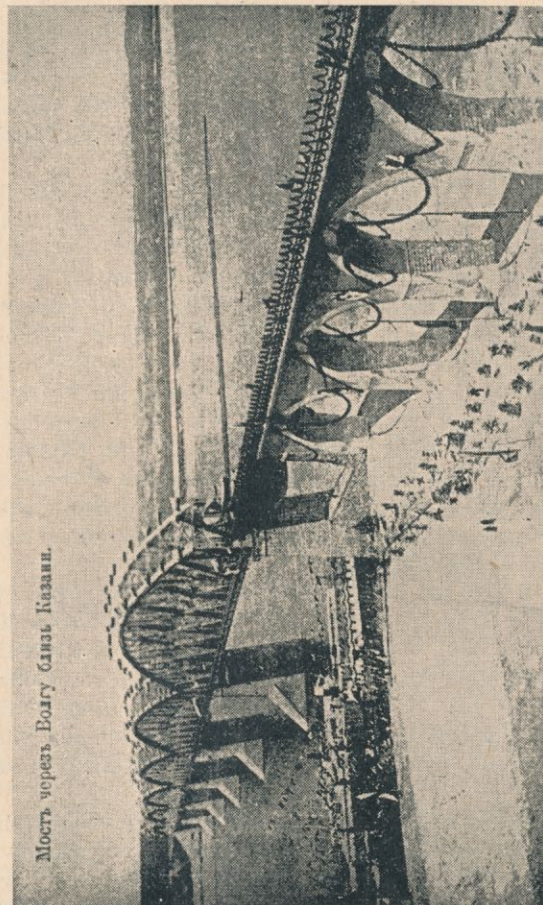
Det tog vi som et Vink. I et Par Timer stod vi saa i Kø for at faa 9 Billetter. (Jeg skulde saa rejse med de 8, min Fælle følge efter med Resten, naar de nogle Dage senere havde faaet deres Maanedsløn.) Det syntes at skulle lykkes. Men pludselig forbød de vagthavende Bolscheviker — med Revolver i Bælte — de 8 at gaa om Bord; de havde jo ikke det fornødne Papir. De førtes bort fra Skibet; vi frygtede endog for Arrest over dem en Nat. Vi to ventede derfor endnu en Dag. Der skete dem dog intet, men vi forstod, at Gentagelse kunde medføre Ubehagelig-

heder, og følte derfor nu alle Sunde lukkede. Og saa skal man ikke forsøge at sejle, thi saa er det Gud imod.

Vi havde glædet os til at begynde Rejsen sammen den 5. Juni og synge den begyndende Friheds Sange. Nu maatte vi to gaa ene om Bord.

— Underligt forøvrigt som Revolutionsforholdene atter og atter skal træde hindrende ind, hver Gang vi er lige ved at naa noget. Der kæmpes stærkt her i Landet igen i disse Dage, ogsaa netop i Sarapul's Nærhed, maaske i selve Vjatka. Rimeligvis er det Grunden til, at Telegrammet ikke kom. Ny Mænd, ny Ukendskab. Mit Brev har da godt nok faaet sit Mærke, at det er fra Anno 18. Selv Il-telegrammer fra Moskva besvares ikke i disse Dage. Denne Uro er da Grund nok til Forsigtighed. Togstandsninger og skærpede Eftersyn af de Rejsendes Papirer kan møde os; blev Fangerne saa jaget ud og interneret i en ny Lejr, ukendt med alt og alle dér, var det jo af Asken i Ilden. Men »vente« og »lyde« er jo ogsaa Livets to Grundord. — —

— — — Saa brugtes Ventetiden da ogsaa til noget andet. Naar Lejlighed gaves, tog jeg over med Færgen (min Rejsefælle var syg) og holdt Møde med vore Landsmænd. Særlig den sidste Søndag havde vi Lykke med os, Vejr som Pinsedag, to Møder i Skoven, hvor vi fortalte Fuglene, at vi vilde kappes med dem i Tak »for Aande, Røst og Vinger«. En Finkeliden laa paa sin Rede i et lille Birketræ lige ved vore Hoveder uden at lade sig skræmme af vor Sang. Det øgede ligefrem vor Stemning. Naar vi ser til Himlens Fugle, og de ser til os, er det, som han var nærmere, der har bedt os lære Frimodighed af dem. »Nu blev mit Hus velsignet, en Svale fløj derind.« — Jeg var forøvrigt allerede taget derover Dagen før for at holde Møde ogsaa om Lørdagen. Jeg maatte følgelig prøve en Nat igen paa de haarde Brædder. Men den Dag, da I derhjemme samledes forhaabentlig til en endrægtig Fest for første Gang under en ny Frihedsfane (5. Juni 18), maatte vi skilles. Dog nok kun for en kort Tid. Jeg var i det gode Tilfælde at kunne give dem en god Sum Penge, saa de kan faa bedre Kost. Nu hører de nemlig op med Arbejdet, dels fordi ledige Russere misunder dem det, dels fordi Insekter gør Skovarbejdet ulideligt. Saa har de kun Lejrens

Volga-Broen ved Kasan.

Kost, som nok kan trænge til Forbedring; men de behøver altsaa nu ikke af den Grund at komme til Jurjef, hvor tilmed alt er dyrere. Kommer de siden til at trænge til mere, besøger jeg dem igen; nu ved jeg Vejen til mit Annex.

Moskva, 17. Juni.

Vi behøvede kun at naa halvvejs hjem for at faa mere Grund til at være tilfredse med, at de 21 ikke var kommen med os. I K a s a n kostede nemlig nu Brød 4 Rubler, og Smør 15 R. for et Pund. Hvad da i vort endnu fattigere Gouvernement! Som det da ogsaa viste sig.

Men der var flere Grunde derhjemme. Vort Kirkelokale var efter et Par tidligere Forsøg nu endelig taget fra os. Og dernæst havde et Par tyske Udsendinge været der og dels lokket, dels truet Fangerne til at tage hjem. De havde dog holdt Stand der imod i Henhold til Fredstraktatens Ord om Tilladelse til at blive i Rusland. Udsendingene havde ogsaa indrømmet Lovligheden heraf, men dog ladet truende Ord falde, om »næste Gang«. En Fredstraktat kan jo ogsaa ændres. Dette havde gjort Jurjef til et mindre trygt Sted end hidtil og havde vakt Tanker om helt at komme bort derfra. Det var da ogsaa allerede sket for nogles Vedkommende, og min Opgave maatte nu blive at fuldbyrde dette, altsaa at sprede i Stedet for at samle. I alt Fald »i Øjeblikket«.

Ja, saa hurtigt skulde vi altsaa faa Svar paa vort »hvorfor« i Sarapul og Guds Tavshed der blive os hans bedste Svar, hans Nej bedre end et Ja. Gud er altid Gud, og Mennesker er altid kortsynede og dog saa selvkloge og utaalmelige. Om vi ret kunde lære blot den ene Ting af vor Daabspagt: at tro paa Gud F a d e r. Eller den ydmygende Visdom i et Vers som Claudius': Betragter Maanens Bue.

Jeg er da nu i Moskva for at faa denne ny Opgave løst: at sprede. Og det gaar let. Om 14 Dage er der næppe nogen tilbage af vor Lejr, og dens hidtidige Beboere har da faaet kærkommen Syssel og god Løn i Stedet for Ensformigheden derude. Vi har forsøgt denne Spredning tidligere; da vilde den ikke lykkes, Tiden har da ikke været den rette endnu. — Mit Arbejde er ikke dermed færdigt. Der forestaar store Begivenheder i dette sønderrevne Land i

nærmeste Tid, og de vil sikkert faa Indflydelse ogsaa paa vor lille Sag, saa der pludselig dukker ny Maal op. Men foreløbig har jeg en lille Pause. Bliver den længere, kan jeg gøre nyt Besøg i mit fjerne Annex.»

Det lysner. Adskillige Sønderjyder drager bort.

Da jeg var paa Lazaret havde jeg ikke Lejlighed til saa nøje at følge med i, hvorledes Situationen udviklede sig for mine Kammerater i Barakkerne, men derom har J e s R a v n senere fortalt mig følgende:

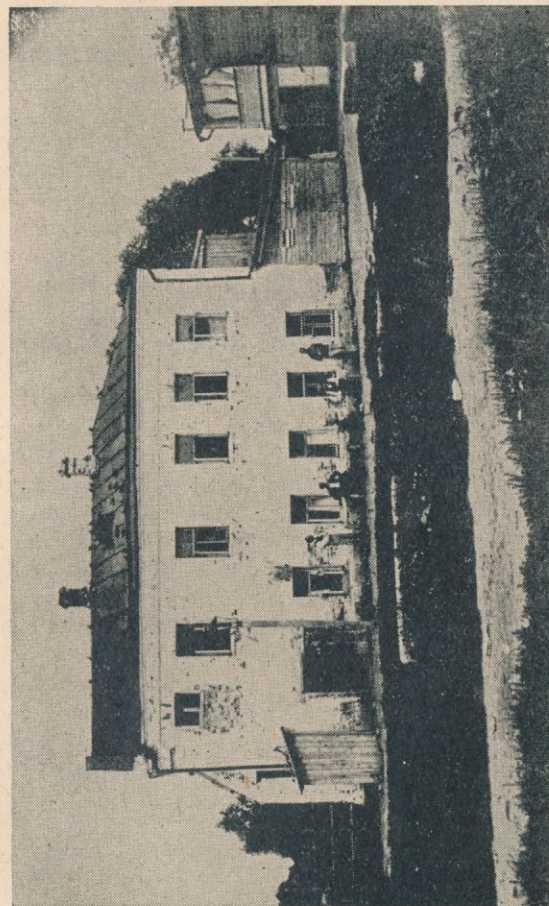
Kort efter Pastor Jensens Bortrejse ankom Fritz Clausen, Aabenraa, nu Læge i Bovrup, og 3 sønderjyske Kammerater fra Jurjef Polski til os. Det var endnu før Pastor Jensen var naaet tilbage til den sønderjyske Lejr, hvor alt paa dette Tidspunkt var i Opbrud og Forholdene paa forskellig Maade meget usikre. Disse 4 sønderjyske Landsmænd mente at risikere mindst ved at rejse østpaa og havde hos Bolschevikerne i Jurjef Polski, der nok vilde af med Fangerne, skaffet sig Pas og fri Rejse for at søge Beskæftigelse i Sibirien. Men det viste sig umuligt at naa saa langt, og de kom derfor over til os, idet de vidste, hvor vi var.

Men her var der ikke noget at vente efter, idet vi ikke spekulerede paa andet end at komme til den sønderjyske Lejr, og de besluttede derfor straks at vende tilbage, hvorefter Aftalen blev, at ogsaa vi skulde se at gøre Alvor af at komme bort. Efter i flere Dage bogstavelig talt næsten at have belejret de stedlige russiske Kontorer for Krigsfangeværnet, lykkedes det under store Vanskeligheder Fritz Clausen at skaffe Rejsetilladelse samt Fri-billet for sig selv og sine tre Ledsagere. Allerede den følgende Dag rejste de med Skib, og ved et lykkeligt Tilfælde — man kan næsten sige Mirakel — formede det sig saadan ved denne Afrejse, at vi, efter at de 4 var gaaet om Bord, beholdt Papirerne paa Frirejse og det hele. Dermed var Rejsen sikret for 4 Mand mere, som tog afsted Dagen derpaa, og blandt disse var jeg. Rejsen gik med Baad til Volgabyen Nischni Nowgorod og derfra videre med Tog til Jurjef Polski, hvor efterhaanden alle Kammeraterne fra Sarapul samledes.

Da vi ankom til Jurjef Polski var alle Sønderjyder — med Undtagelse af Fritz Clausen og sine Mænd samt Pastor Jensen — som tidligere havde været der, taget bort. De var rejst til Moskva, hvorfra de med Støtte af derboende danske Forretningsfolk og forsynet med Pas som danske Arbejdere rejste videre over Petrograd og Sverige hjem til Danmark. Hjemsendelsen paa denne Maade, der langtfra var uden Fare, lykkedes udmærket. Efterhaanden, som der inde i Moskva var Mulighed for at faa nogle bort, sendtes der Bud efter flere sønderjyske Krigsfanger. Samme Vej kom ogsaa en lille Flok fra Sarapul, da de Tid efter anden ankom til Jurjef Polski. Naar Krigsfangerne først var i Toget, saa gik Hjemrejsen hurtigt, og i Løbet af Sommeren og Efteraaret kom alle med Undtagelse af mig og en Kammerat mere hjem over Sverige. Det var Meningen, at vi skulde have rejst ad samme Rute, men grundet paa særlige Forhold blev vi i Stedet for gennem det tyske Røde Kors sendt hjem over Tyskland og først henimod Jul 1918, sluttede Jes Ravn, ankom jeg til mit Hjem.

Nogen Tid efter Pastor Jensens mislykkede Forsøg paa at faa os til Jurjef Polski — jeg var blandt de 8 skuffede, der blev afvist ved Baaden — begyndte mine Planer om at gøre Forsøg paa at slippe bort at antage faste Former. Opholdet derovre under de baade urolige og triste Forhold lagde sammen med en stærk Hjemlængsel et uudholdeligt Tryk paa mit Sind. Selvopholdelsesdriften sløjede af under det russiske Krigsfangenskabs haabløse Kaar, alt var saa udsigtsløst, og hele Tilværelsen forekom os ligegyldig og meningsløs. Det tog haardt paa Energien, og det var ikke let at opretholde Modet og Haabet om en lykkelig Udgang af Fangenskabet med Hjemkomst og Gensyn engang i Sønderjylland.

Hvorledes skulde det i det hele taget lade sig gøre at komme igennem alle de Vanskeligheder, man vilde møde paa sin Vej gennem det stærkt revolutionsprægede og usikre Rusland? Chancerne derfor syntes overordentlig problematiske. Men for mig blev der efterhaanden ikke noget Valg; det stod mig klart, at hvis jeg ikke skulde gaa til, da maatte jeg, endnu mens Tid var, bryde op og gøre Forsøg paa at komme ud af Rusland. Dertil kom, at

Den sønderjyske Krigsfangeleir i Jurjef Polski.

en lille Kapital paa 100 Rubler, som jeg havde sparet sammen ved Skovarbejdet, og som skulde danne det økonomiske Grundlag for Hjemrejsen, efterhaanden svandt ind, samtidig med at dens Værdi navnlig efter Bolschevikrevolutionen hurtigt formindskedes.

Handlende efter en pludselig Indskydelse traadte jeg i Forbindelse med en Mand, hvis Levevej jeg havde opdaget var at skaffe Folk Legimationspapirer. Det ordnede han som en Svedske. Jeg fik et russisk Pas, det kostede mig 13 Rubler, men denne Udgift var en uomgængelig Nødvendighed, thi uden Legitimation var det haabløst at forsøge at slaa sig igennem.

Jeg indhentede Oplysninger om, hvornaar der afgik Skib, idet jeg agtede at følge Flodvejen fra Sarapul. En skønne Dag — jeg opholdt mig paa dette Tidspunkt stadig paa Hospitalet — fik vi Besøg af nogle Bolscheviksoldater, som gik rundt paa Stuerne med Revolver i Haanden og truede os med det værste, hvis vi ikke nu ophørte med dette Driverliv og kom i Gang med noget Arbejde. Det var drastiske Scener, der udspilledes; de gik os haardt paa Pelsen hver især. Jeg forklarede, at mig passede det helt godt, for jeg vilde hjem nu. De grinte mig op i Ansigtet og ønskede mig Lykke paa Rejsen, idet de i deres stille Sind tænkte: Ja, rejs du bare, du kommer ikke ret langt og skal nok indfinde dig igen. — At jeg var i Besiddelse af et Pas, lod jeg mig naturligvis ikke mærke med, og det blev alligevel mig, der kunde grine af dem. En hel Bunke af tyske og østrigske Krigsfanger samt russiske Soldater, der laa i Lazarettet, blev hældt ud uden mange Formaliteter. Hvad der blev af dem, ved jeg ikke; jeg pakkede mine Sager og gik ned til Anløbsbroen ved Floden, hvor jeg for 40 Rubler købte mig en Billet til Jaroslaw, en By ved Volgafloden, ikke langt fra Moskva.

Den 26. Juni, saa vidt jeg husker Dagen efter at jeg var blevet smidt ud af Hospitalet, afgik der en lille Damp. Ved Kontrollen foreviste jeg mit Pas for den vagthavende Bolschevik, som stod dér. Det viste sig at være fint Papir, og jeg fik uhindret Lov at gaa om Bord. Saa begyndte Hjemrejsen. Jeg havde forskaffet mig en civil Russerklædning, blandt andet en pragtfuld sort Pels, og

rejste som Russer. Med et Fuldskæg, der naaede mig langt ned paa Brystet, passede jeg ikke ilde til det brogede Selskab, der udgjorde mine Rejsefæller om Bord. Saa vidt jeg ved, var jeg den eneste Krigsfange, der var med. Inden Afrejsen havde jeg forsynet mig rigeligt med Brød; iøvrigt kunde man faa Spisevarer og The paa Skibet.

Jeg var ikke altfor perfekt i det russiske Sprog, og for ikke at røbe, at jeg var Fremmed, blandede jeg mig mindst muligt med mine Rejsefæller. Det var mig nemlig fuldkommen klart, at jeg risikerede alt med Hensyn til Gennemførelsen af mit Forehavende, hvis jeg blev opdaget. I saa Tilfælde var det utvivlsomt gaaet mig saadan, at jeg var blevet sat af ved det første det bedste Anløbssted og havde saa staaet dér ene og uden Mulighed for at komme videre.

Den meste Tid af de Dage, Flodfarten varede, laa jeg nede i Skibet sammen med en Flok ældre Russere, der havde pakket sig derved. De sov og døsede Tiden hen, og det Selskab passede mig. Her følte jeg mig ret sikker, og der var ingen, der fik Mistanke om, at jeg var Flygtning; Turen forløb udmærket. Vi sejlede i 6 Dage, de første Par Dage ad Kama, hvor vi passerede Tschistopol, og de sidste Dage ad Volga, som vi naaede kort før K a s a n. Af større Byer, vi passerede, kan nævnes Nischni Nowgorod og Kostroma.

Midt i Bolschevikoprøret.

Den 1. Juli lagde vi til i Jaroslaw. Næppe var jeg kommet af Skibet, før jeg traf nogle tyske og østrigske Krigsfanger, der stod ved Anløbsbroen. Da nu mit første Rejsemaal var naaet, og jeg ikke var klar over, hvorledes jeg skulde komme videre, gav jeg mig i Snak med disse. Jeg fik at vide, at der i Byen var en Krigsfangelejr paa et Tusinde Mand eller mere, og for at orientere mig lidt med Hensyn til Mulighederne for Rejsens Fortsættelse, gik jeg med dem til Lejren.

Det viste sig hurtigt at være et udpræget Urocentrum, jeg var kommet til, og jeg fortrød snart, at jeg ikke havde fortsat Rejsen direkte til Petrograd. Jaroslaw, der er en By paa ca. 125 000 Indbyggere, havde endnu ikke oplevet den bolschevikiske Revolution, men skulde snart komme

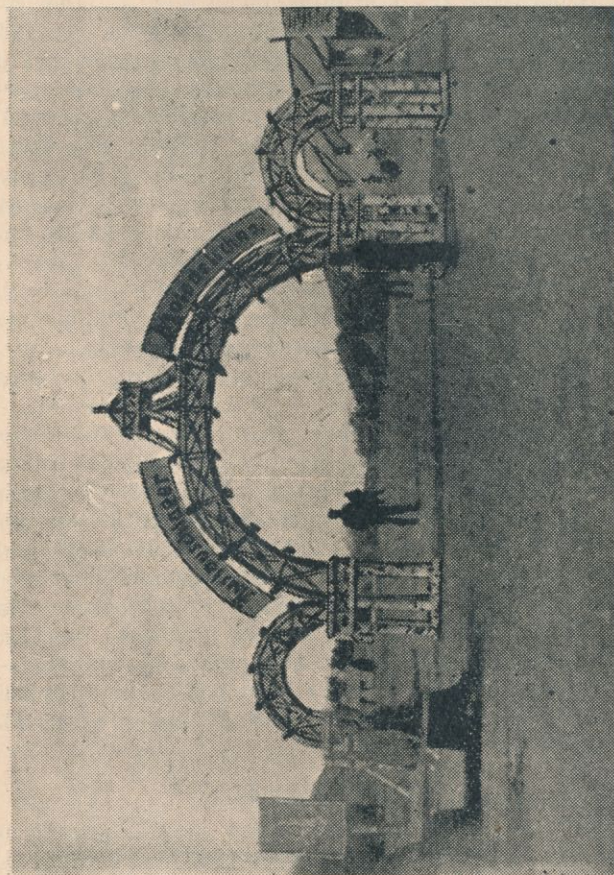
til det. Inden jeg naaede at komme videre, rykkede de røde Hære frem mod Byen og omringede den.

Det varede ikke længe, inden Kampen mellem Byens Menscheviker og de fremrykkende Bolscheviker var i fuld Gang. Da Kampen havde staaet paa nogle Dage, og det viste sig, at Byen vanskeligt kunde holde Stand, hvortil kom, at der hurtigt blev Mangel paa Levnedsmidler, henvendte Bystyret sig til Krigsfangerne med Anmodning om at støtte Byen. Vi vilde i saa Tilfælde blive udrustet, og man tilbød os en Dagløn af 40 Rubler.

Borgmesteren, som det sikkert har været, lod os samle paa Lejrpladsen; han søgte at begejstre os med en Tale paa Tysk og sluttede med et Leve for Kejser Wilhelm. Men det hjalp altsammen intet, Krigsfangerne ønskede ikke at deltage i Byens Forsvar og fristedes ikke af Lejesoldatens velbetalte Kaar. Vi havde faaet nok af Krigen og ønskede at holde os udenfor, saa kunde Russerne selv slaas saa meget, de vilde. Borgmesteren fik blankt Afslag.

Vi blev derefter — jeg ved ikke af hvilken Grund — anbragt i en mægtig Teaterbygning i Byen og var inde-spærret her, mens Kampen, der endte med Byens Overgivelse, stod paa. Dermed blev vi frigivet, og til Belønning, fordi vi ikke havde blandet os i det indbyrdes russiske Opgør, opnaaede vi af Bolschevikerne en Række Friheder og kunde bl. a. gaa saa meget i Byen, vi vilde. Vi fik hver et lille Bolschevikflag, og med det i Knaphullet kunde vi færdes uantastet overalt.

Kampen, hvori ogsaa Artilleri deltog, havde været yderst forbitret og strakte sig over 10—11 Dage, fra den 10. til den 21. Juli, da der endelig blev Ro. Ogsaa Teaterbygningen, som vi i hele denne Tid overhovedet ikke kunde forlade, bar Mærker af Skydningen. Bygningen blev bevogtet af Menscheviker, og de havde ikke noget særlig godt Øje til os. Saa snart nogen vovede at lade sig se ved et Vindue, kunde Vedkommende være sikker paa at faa en Kugle gennem Hovedet. Vi laa mest inde i den store Teatersal, bag hvis tykke Mure vi kunde føle os nogenlunde sikre. Men Spændingen var alligevel stor i hine Oprørsdage, og ingen kunde vide, hvad der maaske skulde times os, inden det fik Ende. Det var kun smaa Madrationer, der bragtes ind til os; vi led baade Tørst og Sult,

Udvekslingslejren i Molodetschno.

men ikke mindst af den forfærdelige Stank, der maatte blive under den komplet afspærrede Tilværelse, hvor de menneskelige Ekskrementer hobede sig op i store Dynger derinde i Salen.

Selv om Dage aldrig er forekommet mig saa lange som under denne Indespærring, saa fik de heldigvis dog Ende. Skrækkeligt havde det været i Salen, der næsten mest af alt lignede en Latrinemødding, men et langt mere grufuldt Syn mødte os, da vi efter Overgivelsen kom ud i Byen. Det var mange Gange værre, end jeg nogensinde har oplevet det ved Fronten. Rundt omkring i Gaderne laa Ligene af dræbte Mænd, Kvinder og Børn, som var skudt ned af de fremrykkende Bolscheviker. Naar de kom ind i en Butik, og Købmanden ikke med glad Mine udleverede sine Varer, som selvfølgelig ingen tænkte paa at betale, blev han uden lang Parlamenteren knaldet ned paa Stedet, og saa tog Soldaterne, hvad de ønskede.

Mange Huse, ofte hele Gader, laa i Grus, og Byen frembød et trøstesløst Syn.

Der holdtes i hine Dage i Jaroslaw en veritabel Jagt paa Spidserne blandt Borgerskabet, som blev trukket frem af deres Skjul, samlet, stillet op mod en Mur og skudt. Jeg var en Gang Vidne til en saadan Nedskydning af en halv Snes Borgere. Jeg var sammen med nogle Kammerater; men vi sørgede for hurtigst muligt at komme bort fra dette uhyggelige Sted. Bolschevikerne var som vilde, og ingen i Byen, der ikke havde det røde Emblem, kunde føle sig sikker. Her oplevede jeg Krigen i dens værste Gru. Disse Myrderier varede et Par Dage, saa blev der Ro, men det vrimlede stadig med Bolschevik-patrouiller overalt.

Endelig hjemad.

4—5 Dage efter at Byen var taget, blev Krigsfangerne sendt afsted. Afrejsen fandt Sted under meget venskabelige Former fra Bolschevikernes Side. Vi kom med Tog til Moskva, og for at sikre os mod mulig Overlast fra Menschevikerne, blev der i hver Vogn posteret en Bolschevik med opplantet Bajonet. Krigsfangerne havde for saa vidt kun Grund til at være glade for Bolschevikerne, nu fik Fangenskabet en hurtig Ende, og vi kunde komme

hjem. Den hurtige Hjemsendelse og den Opmærksomhed og Omsorg, vi var Genstand for, skyldtes stadig, at vi ikke havde gjort fælles Sag med Menschevikerne, da Kampen rasede om Byen.

Afrejsen fra Jaroslaw fandt Sted den 26. Juli, og den 28. naaede vi Moskva. Her blev vi en Dag over, men fik dog ingen Lejlighed til at se Byen, idet ingen kunde sige, hvornaar Toget kørte videre. Den 29. fortsattes Rejsen, og den 31. Juli ankom vi til Udvekslingslejren i Molodetschno, hvor vi anbragtes i Militærbarakker.

Mens vi var her, kom nogle alvorlige Efterveer efter det uhumске Ophold i Teatersalen i Jaroslaw til Udbrud. Der udbrod en Koleraepidemi i Transporten, og mange blev dens Ofre. Ogsaa jeg blev syg, men det viste sig dog kun at være et Tilfælde af Ruhr. Det var imidlertid saa alvorligt, at jeg allerede var blevet anbragt i Barakken for de allerede opgivne kolerasyge Kammerater, og jeg var saa daarlig, saa jeg ikke vidste af ret meget at sige. Til mit og to Kammeraters Held blev Lægen under sin Stuegang opmærksom paa, at Koleraen endnu ikke havde faaet Tag i os. Bring dem ud, kommanderede han, men hurtigst muligt, ellers er de fortabt. Vi blev ufortøvet bragt over i en anden Barak, og ganske sikkert kun derved reddede vi Livet.

Ved denne pludselige Flytning mistede jeg paa nær min Notesbog alt, hvad jeg havde ført med mig fra Fangenskabet i Sarapul; antagelig er det blevet brændt efter Opholdet i Kolerabarakken. Til min store Fortrydelse gik derved ogsaa mit Russerpas tabt. Det vilde jeg gerne have beholdt som Erindring fra disse Aar, og det havde næppe været ved Siden af, om jeg ved en Gengivelse af det her kunde have brugt det som Legitimation overfor Læserne.

Efter 4 Ugers Ophold i Molodetschno kunde jeg den 29. August fortsætte Rejsen. Den gik over Warszawa, hvor jeg en halv Snes Dage blev anbragt i Lazaret og Karantæne. Endelig den 11. September skulde der ikke være nogen Fare ved at lade mig rejse videre. Den 12. om Morgenen naaede jeg Berlin og fortsatte let om Hjerter straks nordpaa med 6 Ugers Orlov til mit Hjem. Her ankom jeg den 13. September og fik en hjertelig Modtagelse af min Hustru, der glædestraalende viste mig en

stor Dreng, som jeg endnu ikke havde set. Saa det var jo godt, jeg kom hjem.

Først efterhaanden gik det op for mig, hvor meget vor Landsdel havde lidt i Krigens Tid, og hvor strengt det havde været for dem herhjemme. De 6 Ugers Orlov var snart forbi, jeg fik dem forlænget med 14 Dage, men saa var det uigenkaldelig forbi, og jeg forberedte mig paa at skulle afsted igen. Men jeg kom ikke ret langt. Min Fætter, Jens Kr. Jensen, Rødding, der var Marinesoldat, var i den heldige Situation, at han fra Vojens Station — det var i Novemberdagene 1918 — kunde give mig Lov til at rejse hjem igen. Det gjorde jeg, og dermed var Krigens onde Aar endelig forbi.

Men nu bagefter og ikke mindst i disse Alvorsdage, hvor Verden synes at berede sig til en ny Krig, gaar Tanken ofte tilbage til hin Tids tunge Oplevelser, hvorfra Rædslen endnu sidder én i Blodet.

Stenderup ved Rødding, den 27. September 1938.

Jens Henriksen.

Dannevirkes Central

Telefon 1200

Alle Dag- og Ugeblade - Tidsskrifter -
Kriminalromaner - Brevpapir - Konvo-
lutter - Fyldepenne - Pencils - Lomme-
bøger - Kontorrekvisitter - Særlig Af-
deling for Nyheder i Souvenirs.

Smukke Telegrammer i største Udvalg.

Alfabetisk Markedsfortegnelse for 1939 med Tilføjelse af Torvedage.

De sønderjydske Landsdele.

Haderslev Amt.

Agerskov, 2 Maj og 3 Okt. Heste og Kreaturer.

Branderup, 15 April og 21 Okt. Heste og Kreaturer.

Christiansfeld, 29 April, 6 Maj, 21 og 28 Okt. Heste og Kreaturer.

Gram, 10 Maj og 21 Okt. Heste og Kreaturer.

Haderslev, ugentlig hver Mandag Eksportmarked med Kreaturer. Hver Mandag Marked med Heste og Kreaturer samt Tirsdagene 18 April, 18 Juli og 26 Sept.: 8 Jan., 20 Febr. og 6 Marts stort Hestemarked; 17 April (Foraarsmarked), 17 Juli (Sommermarked) og 25 Sept. (Efteraarsmarked).

Jels, 19 April og 18 Okt. Heste og Kreaturer.

Over Jersdal, 12 April og 11 Okt. Heste og Kreaturer.

Rødding, 28 April og 19 Okt. Heste og Kreaturer.

Sommersted, 22 April og 16 Sept. Heste og Kreaturer.

Toftlund, 4 Maj og 17 Okt. Heste og Kreaturer.

Vojens, ugentlig hver Fredag med Grise og Landbrugsprodukter.

Aabenraa Amt.

Aabenraa, ugentlig hver Tirsdag Eksportmarked med Kreaturer. 21 Febr., 18 Juli og 17 Okt. Heste og Kreaturer. 25 April, 2 og 9 Maj, 24 Okt. og 7 Nov. Kreaturer; 15 Dec. Heste.

Bolderslev, 26 April og 4 Okt. Heste og Kreaturer.

Bov (v. Padborg), 25 April og 26 Sept. Heste og Kreaturer. Hver Fredag med Grise.

Graasten, 4 Maj og 5 Okt. Heste og Kreaturer. Hver Mandag Grisetorv.

Hellevad, 3 Maj og 11 Okt. Heste og Kreaturer.

Kliplev, 11 April og 12 Sept. Heste og Kreaturer.

Røde Kro, 27 April og 19 Okt. Heste og Kreaturer.

Øster Løgum, 22 April og 23 Sept. Heste og Kreaturer.

Sønderborg Amt.

Bro, 29 April Heste og Kreaturer.

Broager, 18 April og 3 Okt. Heste og Kreaturer.

Dynved, 10 Juni Heste og Kreaturer.